

КОЛЕКТИВНЕ СУСПІЛЬНЕ ДОКУМЕНТУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр. В УКРАЇНСЬКІЙ ВІКІПЕДІЇ

© Мина Ж.В., Пелецишин А.М., 2014

Досліджуються особливості колективного суспільного документування історичних процесів збройних формувань України періоду національно-визвольної революції 1917–1921 рр. в українській Вікіпедії. Моніторинг матеріалів української Вікіпедії свідчить про те, що інформація щодо Збройних сил зазначеного періоду потрібна і цікава як для наукового співтовариства, так і для широкого загалу громадськості.

Ключові слова: історичні процеси, збройні формування, Україна, Вікіпедія, громадськість.

This article considers the current problem of investigation of the collective public documentation of the historical process of Ukrainian armed formation in the period of national liberation revolution of 1917-1921 in Ukrainian Wikipedia. Today Ukrainian Wikipedia has insufficient number of articles about the Armed Forces formation in the time of Ukrainian national liberation revolution of 1917-1921.

The first wiki-article in this issue in the November 2007 is published. It was a brief article that a summary is contained. Gradually it is complemented and intensified of sources. Thus, in the first wiki-article “Army of Ukrainian National Republic” the just one reference to the “Small Dictionary of History of Ukraine” (edited by Valeriy Smoliy) is contained and the next wiki-article references to authors-memoirists are contained.

The text in further version of wiki-article is structured. Appearing the following sections of wiki-article:

- 1) Precondition;
- 2) Structure;
- 3) Hostilities;
- 4) The end of existence of Army of Ukrainian National Republic.

The beginning of the article is the definition which is as follows: “The Army of Ukrainian National Republic (The Ukrainian People’s Army, also known as the UNA, Naddnipyrianska Army, Effective Army) – The armed forces of the UNA during the Ukrainian national liberation movement in 1917-21 years; formation that established on the basis the ukrainian parts of Russian Imperial Army, volunteer detachments, “Ukrainian Sich Riflemen”, “Free Cossacks” and galicians which are prisoners of war.”

In 26 January 2008, the first archival photograph of soldiers of the Ukrainian People’s Republic is appeared in an article. It is quite understandable that the article required the editing, refining, expanding of information. The expansion of content that is added to sections and received clarification in item by item is resulted. However, the source base is not expanded, and basic information gathered from the afore-cited sources.

In 2 August, 2009 a significant addition – chapter 10 that titled as “See also” is appeared. A new article “Awards of UNR” is written, which starts its own history as collective document.

Nowadays this article is meaningful and it contains tables, photo documents and video archive. The Russian version of article “Army of Ukrainian National Republic” is in a condensed form than Ukrainian version of this article. There are no references in two variants of article. It is a common drawback of most wiki-articles that giving specific data without references to primary source. English version is also different from the Ukrainian version. The some sections are separated. These sections in the previous version are distributed. For example, section “Ranks and insignia”. It presents the military ranks of the end of 1917: Otaman Frontu, Otaman Armii, Otaman Korpusu, Otaman Divizii, Otaman Brihady (Brigadier general).

Thus, at present there are many documents and sources available to scientists on the Internet with the exception of the traditional system of libraries and archives. Their successful use of requires from users the knowledge of the general structure and mechanisms of work in global information network, the successful compilation of requests to search engines and databases and skills of critical estimate of resources of historic thematic.

Nowadays the collective public documentation of the historical process of Ukrainian armed formation in the period of national liberation revolution of 1917-1921 in Ukrainian Wikipedia is not completely considered. There are a number of difficulties. The solution of these difficulties a unified strategy of research is required. The real influence and participation of historians to create pages with using the reliable sources are needed. A lot of unresolved issues concerning documentation of the historical process of Ukrainian armed formation in the period of national liberation revolution of 1917-1921 in Ukrainian Wikipedia are arisen before historians.

Key words: historical processes, armed forming, Ukraine, Wikipedia, public.

Актуальність теми. Сьогодні неможливо заперечити факт швидкого збільшення ресурсів Інтернету і їх користувачів. Інтернет став реальним інформаційним середовищем для вивчення історії. Стан ресурсів з вітчизняної історії, зокрема періоду національно-визвольної революції 1917–1921 рр. та формуванню її Збройних сил, вимагає серйозного вивчення та аналізу та повинен стати повноцінним джерелом для істориків. У ході численних дискусій, симпозіумів та конференцій історики відзначають низьку якість публікацій документів, перекладу, відсутність вказівок на сторінкові посилання, посилання на сумнівні джерела тощо. Тому Інтернет для істориків, як нове інформаційне середовище, в якому розробляються основні напрямки розвитку вітчизняних ресурсів, повинен стати модерною джерельною базою. В Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства, схваленої лідерами Великої вісімки 22 липня 2000 р., проголошувалося: “підтверджуємо наші зобов’язання стосовно принципів включення до глобальної інформатизації: кожному і будь-де має бути забезпечена можливість участі, ніхто не має бути обійдений перевагами Глобального інформаційного суспільства”¹. Своєю чергою в “Декларації про свободу комунікацій в Інтернет”, схваленої Комітетом міністрів Ради Європи 28.05.2003, наголошується, “що свобода надання послуг через Інтернет буде сприяти забезпеченню права користувачів на доступ до плюралістичного змісту (контенту) з низки місцевих і зарубіжних джерел” [1].

Інтернет сьогодні містить різноманітні тексти та віртуальні копії писемних джерел найрізноманітнішого змісту, спрямування і тематики. Не винятком є і період національно-визвольної революції 1917–1921 рр., зокрема формування її Збройних сил. Колективне суспільне документування історичних процесів цього періоду частково висвітлене в українській Вікіпедії, яка є українськомовним розділом Вікіпедії – багатомовного Інтернет-проекту зі створення Вікі-енциклопедії, яку може редагувати кожний охочий користувач Інтернету. На цей час кількість статей різної тематики української Вікіпедії становить 484 390 – за цим показником вона перебуває на 16-му місці серед усіх мовних розділів та на третьому місці серед Вікіпедій слов’янськими мовами. Українська Вікіпедія містить багато статей, які у первісному вигляді було скопійовано з Енциклопедії українознавства (понад 6 тис.) [2], Української радянської енциклопедії, довідника з історії України (під ред. Підкови та Шуста), [6] ГЕС, МГЕ (разом – понад 10 тис.), урядових та інших сторінок. У той же час, деякі з цих статей були пізніше перероблені та розвинуті редакторами Вікіпедії, які також створили чи переробили чимало статей у повністю самостійні роботи [2].

Найкращими статтями української Вікіпедії є вибрані статті і вибрані списки, обрані користувачами як ті, що відповідають високому рівню якості, викладення матеріалу, досконалості, нейтральності, об'єктивності та відповідності до наукових джерел. Є також окрема категорія “Добрі статті”, які ще не досягають рівня “вибраних”, однак можуть бути зараховані до одних із найкращих статей української Вікіпедії. Відповідність статей до цих категорій вирішується голосуванням користувачів.

Статті, що, навпаки, поки що не відповідають належному рівню, належать до категорії “Статті, які слід доробити” [2].

Мета статті – дослідити особливості колективного суспільного документування історичних процесів збройних формувань України періоду національно-визвольної революції 1917–1921 рр. в українській Вікіпедії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельна база дослідження обумовлена специфікою теми і представлена у вигляді дослідницьких Інтернет-ресурсів історичної тематики. Щодо специфіки теми, то складності вивчення питання передусім обумовлені порівняно коротким терміном існування цього напрямку дослідження та відсутністю достатньої кількості літератури з запропонованої проблематики.

Сучасний дослідник О.В. Жданович, аналізуючи основні проблеми роботи з інформаційними ресурсами мережі Інтернет, у науковій праці “Дослідницькі ресурси історичної тематики в мережі Інтернет: створення та використання” наголошує: недостатню структурованість інформації (наявність так званих слабкоструктурованих даних); надмірність інформації (близько третини інформації в мережі Інтернет є точними або приблизними копіями інших документів); наявність суперечливих та недостовірних свідчень [3], типовим прикладом яких є застосування некоректних ключових слів у групі інструкцій МЕТА, спеціально призначених для описання та індексування документів пошуковими машинами (більшість сучасних пошукових систем вирішують цю проблему за допомогою повнотекстової індексації документів та подальшого її аналізу)[3]; велику кількість помилок (наприклад, граматичних помилок, огріхів, проблем з оцифруванням тощо), які стали наслідком неконтрольованої якості, а також відсутність редакторського контролю над інформацією, що публікується [3].

9 березня 2010 р. тодішній міністр освіти і науки Іван Вакарчук закликав українських науковців написати хоча б по 2–3 статті для українського сегмента Інтернет-енциклопедії “Вікіпедія”[2].

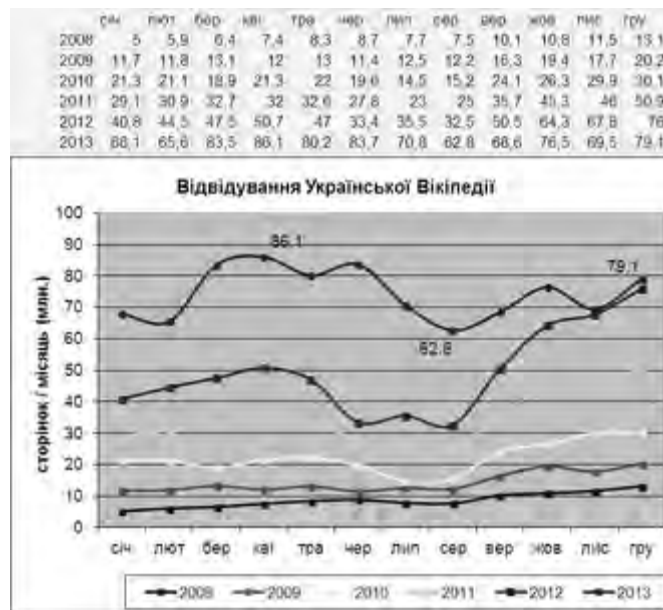
“Український сегмент енциклопедії може суттєво розширитися, якщо кожен з українських науковців напише хоча б по 2-3 статті з його напрямку діяльності, — зауважував міністр. — До роботи можна залучати й студентів старших курсів, які під керівництвом своїх викладачів змогли б долучитися до створення потужної української Вікіпедії. Адже написати чи відредагувати статтю в цій інтернет-енциклопедії може кожен. Формування українського сегменту Вікіпедії є завданням національного значення ” [2]. Він зазначив, що українська Вікіпедія значно поступається своїм аналогам і за якістю. Багато наявних статей мають уривчастий, неповний і незавершений характер. А це спонукає українських Інтернет-користувачів читати російську, англійську чи іншу зрозумілу іноземну версію Вікіпедії [2]. На нашу думку, ці слова залишаються актуальними і сьогодні.

Виклад основного матеріалу. За інформацією статистичного сервера Фонду Вікімедіа у вересні 2013 р. в українській Вікіпедії загальна кількість переглядів сягала 95,1 мільйонів, що становить 0,38 % від переглядів сторінок Вікіпедії усіма мовами, або 20 місце у світі [2].

За три квартали 2013 р. з території України було переглянуто близько 71,7 % сторінок Вікіпедії російською, 15,3 % українською та 8,3 % англійською мовами [2].

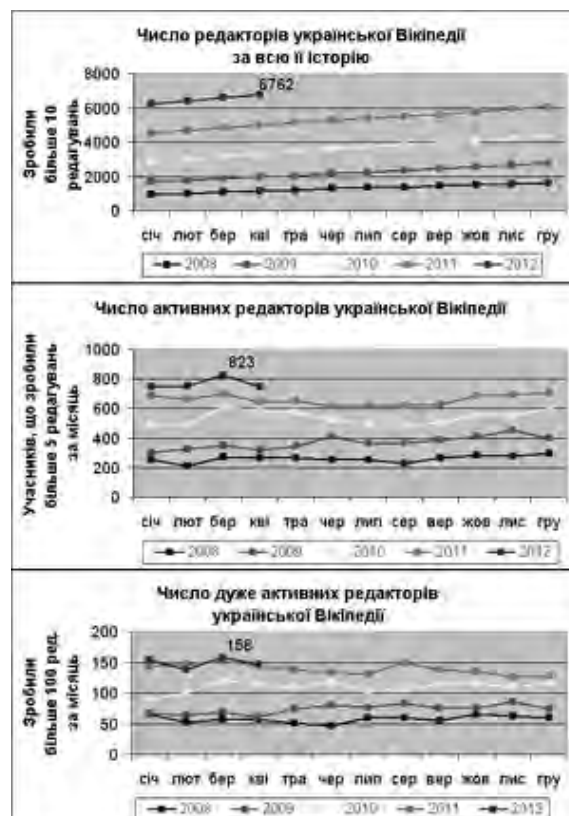
Щодо динаміки кількості редакторів української Вікіпедії та статистики редагувань, за весь час існування української Вікіпедії у ній були зареєстровані 203 629 редакторів. З них, станом на 31 грудня 2013 р., 34 606 зробили принаймні одне редагування і 9822 користувачів зробили

щонайменше 10 редагувань. Протягом грудня 2013 р. мінімум п'ять редагувань за місяць здійснили 755 користувачів [2].



Станом на 9 березня 2010 р. на одного активного користувача української Вікіпедії припадало 126 статей. Серед 20 найбільших за числом статей Вікіпедій — це другий показник у світі. На першому — каталонська Вікіпедія (131 стаття), на третьому — нідерландська (110), потім — польська (104), норвезька (99), фінська (95), румунська (93), шведська (89), португальська (85), італійська (75), чеська (62), угорська (59), турецька (55), японська (54), французька (54), китайська (51), німецька (42), російська (39), іспанська (35), англійська (20)[2].

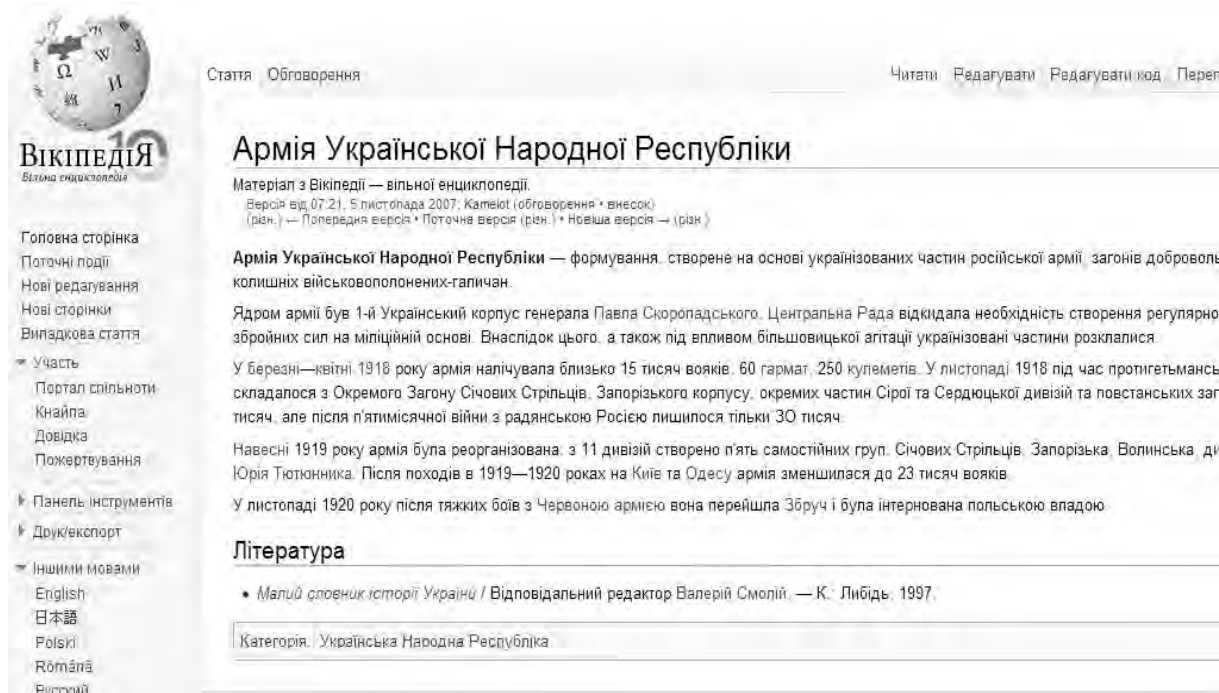
Станом на 30 вересня 2013 р. редагування української Вікіпедії становили 1,1 % від загального числа редагувань Вікіпедій усіма мовами.



Серед українських вікіпедистів є відомі люди, громадські, культурні, мистецькі діячі, науковці.

Українська Вікіпедія сьогодні містить ще недостатню кількість статей з формування Збройних сил періоду національно-визвольної революції 1917–1921 рр.

Перша стаття з цієї проблеми з'явилась у листопаді 2007 р. Це була стисла стаття, яка містила короткі відомості і мала такий вигляд [4]:



Поступово вона доповнювалась та посилювалась джерелами. Так, якщо в першій, вищенаведеній статті, посилання було тільки на Малий словник історії України під редакцією В.Смолія, то наступна стаття містила посилання на авторів-мемуаристів. Це:

• Стефанів З. Українські збройні сили в 1917—1921 рр.: Воєнно-історичний нарис. — Коломия, 1935;

• Історія українського війська. — Львів, 1992;

• Удовиченко О.І. Україна у війні за державність: Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил, 1917—1921. —К., 1995.

Однак стаття не була структурована, не мала посилань на ресурси Інтернету і ще не відповідає енциклопедичним вимогам.

У наступній версії від цього ж числа містяться такі посилання на ресурси Інтернету:
Ресурси Інтернету

- УКРОП
- www.history.org.ua
- Віртуальна Русь

У подальшій версії текст структурується. З'являються такі розділи:

- 1) передумови;
- 2) склад;
- 3) військові дії;
- 4) кінець існування

На початку, після вихідних даних та визначення, яке звучить так: “Армія Української Народної Республіки (Армія УНР, Наддніпрянська Армія, Дієва Армія) — Збройні сили УНР в період українських національно-визвольних змагань 1917–21 років, формування, створене на основі українізованих частин російської армії, загонів добровольців, Січових Стрільців, “вільного козацтва” та колишніх військовополонених-галичан”[4], з'являється зміст.

Зміст [сховати]
1 Передумови
2 Склад
3 Військові дії
4 Кінець існування
5 Література
6 Ресурси Інтернету

26 січня 2008 року в статті з'являється перша архівна фотографія солдатів Української Народної Республіки [4].



Цілком зрозуміло, що стаття потребувала редагування, уточнення, розширення відомостей. Це своєю чергою обумовило розширення змісту, який доповнився розділами і отримав уточнення по пунктно [4]:

Зміст [сховати]
1 Передумови виникнення (1917 рік)
2 Формування (1917 рік)
3 Наступ на Київ (1918 рік)
4 Склад (на 1918 рік)
5 Відступ з Києва (1919 рік)
6 Зимовий похід (1919—1920 роки)
7 Кінець існування
8 Література
9 Ресурси Інтернету

Однак джерельна база не розширилась, а основні відомості черпалися з вищенаведених джерел.

2 серпня 2009 р. з'являється істотне доповнення – розділ 10 під назвою “Дивись також”. Започатковується нова стаття “Нагороди УНР”, яка починає свою історію колективного документування і початково ґрунтується на таких джерелах [4]:

Джерела [ред. • ред. код]

- Нагороди УНР
- Державні нагороди Української Народної Республіки
- Українські військові відзнаки.// Мазепинський Хрест Українських Січових Стрільців
- Хрест УСС “Мазепинський”
- З історії вітчизняних нагород
- Олександр Кучерук. Нагороди УНР

- Українські військові відзначення
- Ярослав Семотюк. Українські військові відзнаки. Наукове товариство ім. Т. Шевченка в Канаді. Т. XXXIV. Торонто. 1991 р.

Сьогодні стаття змістовно насичена, містить таблиці, фотодокументи, відеоархів, матеріали ЦДАВОУ (Ф. 4588. — Оп.1 — Спр.1. — С.9, 14). Зміст статті такий:

1. Передумови виникнення (лютий—травень 1917).
 - 1.1 Російський фронт Першої світової війни на території України.
 - 1.2 Український рух у російській армії після Лютневої революції 1917.
2. Формування (1917 рік).
 - 2.1 Структура армії станом на 1918 р.
3. Наступ на Київ (1918 рік).
4. Склад (на 1918 рік).
5. Відступ з Києва (1919 рік).
6. Перший Зимовий похід (1919–1920 рр.).
7. Склад на липень 1920 р.
8. Кінець існування.
9. Армія УНР в умовах інтернування.
 - 9.1 Другий зимовий похід (жовтень-листопад 1921 р.).
10. Озброєння.
 - 10.1 Авіація.
 - 10.1.1 Посилання.
 - 10.2 Автомобільні війська.
 - 10.3 Артилерія.
 - 10.4 Бронепотяги.
11. Див. також.
12. Література.
13. Примітки.
14. Відео.
15. Ресурси Інтернету” [4].

У першому розділі увага акцентована на локалізації фронтів та гарнізонів, кількісний склад солдат та офіцерів. Наголошено, що у прифронтових і найближчих тилкових містах були розташовані 44 гарнізони, в яких нараховувалось 452,5 тисяч солдат і офіцерів. З них у Київській губернії 7 гарнізонів чисельністю 120 тисяч, у Волинській 11 гарнізонів чисельністю 65,5 тисяч, у Подільській 15 гарнізонів чисельністю 88 тисяч, у Херсонській 5 гарнізонів чисельністю 145 тисяч, і в Бессарабській 6 гарнізонів чисельністю 55 тисяч осіб [5]. У царській армії на початку першої світової війни було мобілізовано понад 4 мільйони українців, які по мірі поширення українського національного руху почали вимагати від російського командування виділення їх у окремі військові частини [4].

У підрозділі “Формування (1917 рік)” об’єктивно відзначено, що Центральна Рада відкидала необхідність створення регулярної армії, обстоюючи принцип формування збройних сил на міліційній основі. Внаслідок цього, а також під впливом більшовицької агітації українізовані частини розклалися [4]. Після подій листопада-грудня 1917 р., залишивши Київ, всі українські частини крім Гайдамацького Коша в районі містечка Ігнатівці були об’єднані в Окремий запорізький загін під командуванням генерала К. Присовського, чим було покладено початок формуванню регулярної армії.

У підрозділі “Структура армії станом на 1918 р.” подано перелік дивізій і корпусів”[4]:

- 1-ша та 2-га Українські дивізії (Синьожупанники);
- Перша козацько-стрілецька (Сірожупанна) дивізія;
- Сердюцька дивізія;
- 1-й Волинський корпус;

- 2-й Подільський корпус;
- 3-й Херсонський корпус;
- 4-й Київський корпус;
- 5-й Чернігівський корпус;
- 6-й Полтавський корпус;
- 7-й Харківський корпус;
- 8-й Катеринославський корпус.

Однак це не просто перелік, а кожна окрема стаття із своєю історією колективного документування, зайшовши на яку, можна отримати достовірну інформацію, яка ґрунтується на численних джерелах. Наприклад, зайшовши на сторінку статті “1-ша та 2-га Українські дивізії (Синьожупанники)”, отримуємо:

Синьожупанники [ред · ред код]

Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії.

Більш у цій версії очікують на перевірку. Стабільну версію було переварено 14 січня 2014.

Синьожупанники, сині дивізії (назва від кольору уніформи) — дві українські дивізії, сформовані після Берестейського миру на підставі договору української мирової делегації з Німеччиною (заходами Союзу Визволення України) з українських полонених з таборів у Німеччині: Рашгат, Вецлар, Зальцведель.

Зміст [ховати]

- 1 Історія
- 2 Військовики дивізій
- 3 Див. також
- 4 Посилання
- 5 Джерела

Історія [ред · ред код]

Кожна синьожупанна дивізія мала 4 піхотні полки (по 1 200 старшин і вояків) і 1 гарматний. Командиром 1 синьожупанної дивізії був генерал Віктор Зелінський, остаточно її сформування відбулося у м. Ковелі (Волинь) і в середині березня 1918 вона переїхала до Києва.

Прибуття у березні Синьої дивізії до Києва вітало багато провідних українських діячів, але «світочі» Центральної Ради відносились з підозрою до будь-яких військових національних формувань. Так, в середині 1917 року «лідери нації» знищили Полк ім. Полуботка, потім звели нанівещь великий потенціал Вільного козацтва.

Синьожупанна дивізія, що розташувалась у Києві, опинилася між двох вогнів: з одного боку вона заважала соціалістам із Центральної Ради «дружити» з більшовиками з іншого — німці, маючи свої плани щодо України не були зацікавлені в існуванні дивізійної патріотичної української військової частини.



За таким же принципом будуються інші розділи.

Якщо порівняти статтю “Армія Української Народної Республіки” з її російськомовним варіантом, то зміст останньої значно стисліший [5].

Содержание [убрать]
1 Формирование и состав
2 Повстанческие формирования из бывших воинов Армии УНР в 1921—1922 гг.
3 Личности
4 См. также
5 Примечания
6 Литература

Притому поточну версію не перевіряли досвідчені учасники, у двох місцях не вказані посилання. Це такі цитати: “В декабре Симон Петлюра сформировал из добровольцев, преимущественно унтер-офицеров и солдат киевских военных школ, Гайдамацкий кош Слободской Украины. Зимой 1917—1918 некоторые из этих частей принимали участие в боях против большевистских войск на Левобережной Украине и во время обороны Киева [источник не указан 86 дней] ” [5] та “В ноябре 1920 года, после тяжёлых боев с Красной армией, отступая на запад, “армия УНР” перешла границу с Польшей на реке Збруч (приток Днестра) и была вторично интернирована поляками [источник не указан 86 дней] ” [5]. Однак посилань на ці дані немає і в

україномовній версії. Це є загальним недоліком більшості статей, які подаючи конкретні дані, не дають чітких посилань на первинне джерело інформації. Якщо проаналізувати першу цитату, то у російськомовному варіанті Вікіпедії, якщо перейти на сторінку статті про Гайдамацький Кіш Слобідської України [6], можна констатувати, що вона більше наповнена ніж ця ж стаття в україномовній версії. Мало того, в україномовній версії немає посилань на літературу, а сама стаття не структурована і надто стисла.

Англомова версія також відрізняється від української. Виділено деякі розділи, які не йдуть окремо в двох попередніх. Наприклад, розділ “Ranks and insignia” [7]. У ньому подано військові ранги з кінця 1917 р.:

Ranks (in descending order) since end of 1917:

General ranks

1. Otaman Frontu
2. Otaman Armii
3. Otaman Korpusu
4. Otaman Divizii
5. Otaman Brihady (Brigadier general)

Other officers

1. Polkovnyk (Colonel)
2. Osavul (Lieutenant colonel)
3. Kurinny (Major)
4. Sotnyk (Captain)
5. Pivsotenny (Lieutenant)

Enlisted

1. Bunchuzhny (Company Sergeant)
2. Chotar (Platoon Sergeant)
3. Royovyi (Sergeant)
4. Kozak (see Cossacks)

Ranks have altered in June 1918, but only for officers:

General (Heneral)

1. Heneralnyi Bunchuzhnyi (General)
2. Heneralnyi Znachkovyi (Lieutenant general)
3. Heneralnyi Khorunzhyi (Major general)

non-General

1. Polkovnyk (Colonel)
2. Viyskova Starshyna (Lieutenant colonel)
3. Sotnyk (Captain)
4. Znachkovyi (Lieutenant)
5. Khorunzhyi (2 Lieutenant)

Загалом англомовний зміст має такий вигляд [7]:

Contents <small>[hide]</small>	
1	History
1.1	Creation: Military congresses
1.2	War of Independence
2	Structure
2.1	Ranks and insignia
2.2	Main military formations (UPR)
2.3	Main military formations (WUPR)
3	Legacy
4	See also
5	References
6	External links

Історики, які займаються наповнюванням української Вікіпедії та створенням нових сторінок, ще мають немало невирішених питань що стосуються документування історичних процесів збройних формувань України періоду національно-визвольної революції 1917–1921 рр. Зокрема, деякі статті є надто насиченими і потребують іншого змістовного структурування. Наприклад, стаття “Військово-морські сили Української Народної Республіки та Української Держави” містить розділ “Флот у добу Директорії УНР (1919–1924 роки)” [8], а окремої сторінки для вивчення цієї проблеми ще не створено. На запит у пошук: Флот у добу Директорії УНР отримуємо пропозицію “створити сторінку “Флот у часи Директорії” у Вікіпедії або подати на неї запит (сторінки, що починаються з цієї назви | посилання на цю назву)” [8]. Аналогічно результати пошуку “Збройні сили Директорії УНР” дають ті ж результати.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, багато документів і джерел сьогодні науковцям доступні саме через мережу Інтернет, крім традиційної системи бібліотек і архівів. Їх успішне використання вимагає від користувачів, по-перше, знання загальної структури і механізмів роботи всесвітньої інформаційної мережі, по-друге, вдалого складання запитів до пошукових систем і баз даних та, по-третє, навичок критичної оцінки ресурсів історичної тематики. Колективне документування історичних процесів збройних формувань України періоду національно-визвольної революції 1917–1921 рр. в українській Вікіпедії сьогодні розглянуто не повністю, є труднощі, для подолання яких потрібна єдина стратегія дослідження. Також потрібний реальний вплив та участь вчених-істориків на створення сторінок із використанням достовірних джерел, адже відсутність цих даних або неможливість провести атрибуцію та встановити приналежність інформації, яка наводиться, її авторство вказують на її можливу недостовірність. Це безпосередньо пов'язано з національною безпекою в інформаційній сфері, адже недопустиме поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної та упередженої інформації, що може завдати шкоди національним інтересам України.

1. Папакін Г. Сучасна електронна археографія: предмет, специфіка, складові, стан дослідження. – [Режим доступу]: [http:// histans.com/JournALL/sid/sid_2013_21/5.pdf](http://histans.com/JournALL/sid/sid_2013_21/5.pdf). 2. Українська Вікіпедія. – [Режим доступу]: [http:// uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія](http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія). 3. Жданович О. В. Дослідницькі ресурси історичної тематики в мережі Інтернет: створення та використання. – [Режим доступу]: [http:// irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/...81/cgiirbis_64.exe?](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/...81/cgiirbis_64.exe?). 4. Армія Української Народної Республіки. – [Режим доступу]: [http:// uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія](http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія). 5. Армія Украинской Народной Республики. – [Режим доступу]: [http:// ru.wikipedia.org/wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія](http://ru.wikipedia.org/wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія). 6. Гайдамацький курінь. – [Режим доступу]: [http:// uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія](http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія). 7. Ukrainian People's Army. – [Режим доступу]: [http:// en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_People%27s_Army](http://en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_People%27s_Army). 8. Військово-морські сили Української Народної Республіки та Української держави. – [Режим доступу]: [http:// uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія](http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія)